

Pohľad do histórie obce

PAVLÁNY

Spišská obec Pavlány leží na južnom okraji Levočských vrchov neďaleko Spišského Podhradia. Súčasná obec vznikla pravdepodobne už v 13. storočí, hoci písomná zmienka o nej pochádza až z roku 1339.

ÚVODNÉ SLOVO STAROSTKY

Vážení spoluobčania, rodáci, potomkovia rodákov

Obec Pavľany patrí medzi najmenšie obce, v ktorých rok čo rok počet obyvateľov výrazne klesá. Žiaľ napriek niekdajšej bohatej histórii a čulému ruchu život na vidieku sa postupne, ale iste vytráca...

V súčasnosti prebieha kompletizácia historického a etnologického výskumu, ktorého výsledkom bude monografia obce Pavľany, ktorej nepatrný stručný zostrih je zachytený aj v tejto brožúrke. Cieľom knihy je nielen podať historický obraz minulosti, ale taktiež prinavrátiť záujem o život na vidieku, čím sa zabráni postupnému zániku malých samospráv.

Chcela by som sa poďakovať seniorom, ktorí s zúčastňovali a zúčastňujú etnologického skúmania podaním obsiahlych informácií o živote v našej obci v minulosti /o spôsobe života, odievania, stravovania, zvykoch a obyčajoch/, aby sme to mohli hodnoverne zachytiť v knihe pre ďalšie generácie. Tlač knihy sa predpokladá na rok 2022, prípadne 2023. Preto by som chcela vyzvať tých, ktorí majú staré fotografie pôvodnej obce, kroje, prípadne akékoľvek iné dokumenty z minulosti, ktoré nám pomôžu prinavrátiť históriu a zdokumentovať v knihe, aby ich poskytli obci k nahliadnutiu. Taktiež prosím, pokiaľ máte na povalách staré pracovne náradie, kasty, pôvodné odevy, nábytok, aby ste nám umožnili vyhotoviť dokumentáciu.

Ďakujem

Mgr. Mária Komarová

INFORMÁCIE O OBCE

Pavľany ležia na južnom okraji Levočských vrchov. Nadmorská výška v strede obce je 805 m n. m. a v chotári 610 – 920 m n. m. Počet obyvateľov je 46, no postupne klesá.

SYMBOLY OBCE

Obecnú správu od stredoveku zabezpečoval richtár s prísaznými- burgarmi / v 2 polovici 19. str boli až traja. Od 17. str. obec vydávala vlastné dokumenty , pravda overované boli spočiatku len tromi krížikmi ako znakmi podpisov negramotných miestnych predstaviteľov obce.

Až roku 1821 si dala obec vyhotoviť vlastne pečatidlo / priemer 28 mm/, ktoré sa zachovalo do súčasnosti. V pečatnom poli sa nachádzajú postavy patrónov miestneho chrámu sv. Petra a Pavla, držiace v rukách mučenícke palmy. Kvôli rozoznaniu bol sv. Peter sprevádzaný svojim typickým atribútom – dvomi skríženými kľúčmi. Je zaujímavé, že sv. Pavol tu nemá na rozdiel od sv. Petra svoj charakteristický atribút- meč. Túto pečať používala obec na overovanie svojich dokumentov ešte r. 1870.

Koncom 70. rokov 19.str v dôsledku silnejúcej maďarizácie boli obce nútené používať už iba nápisové pečiatky s maďarským textom. Pavľany používali pečať s maďarským textom . Pavľany používali pečať s názvom : PAVLYÁN KOZSÉG PECSÉTJE/ pečať obce Pavľany/.Začiatkom 20. str budapeštiansky rytec Ignác Felsenfeld vyrobil pre Pavľany novú pečať s textom : SZEPESSZENTPÁL SZEPESVÁRMEGYE KOZSÉG+ 1906 + / obec Pavľany Spišská župa +1906+/

Interpretácia erbu: Apoštoli sú zobrazení so všeobecnými symbolmi mučeníctva- palmovou ratoľstou. Sv. Peter ma kvôli odlíšieniu doplnený svoj atribút – skrížene kľúče od kráľovstva nebeského. Sv. Pavol je postavený z heraldického hľadiska vpravo, na čestnejšom mieste. Žltá farba je znakom úcty a vznešenosti, strieborná je prejavom nevinnosti, čistoty a radosti, zelená je znakom nádeje, slobody a krásy, kým červená symbolizuje vášeň a odhodlanie obetovať sa za Boha.

VLAJKA OBCE:

Vychádza zo sfarbenia erbu.

Z HISTÓRIE OBCE

Pôvod obce dľa udania najstarších je historický v dávnej minulosti. Obec nachádzala sa na tunajších lúkach zvaných Krigov, pod menom Krigovia-ny, ktorá ale za tatárskeho plenenia prišla vraj zničená. Že to je pravdepodobne svedčia o tom stopy obce na menovaných lúkach, kde aj podnes nachádzajú sa zrúcaniny vraj bývalého kostola , zvané Koscelisko a bývalý cmiter i dnes menovaný Smoknicisko.

16.2.1921 bolo ščítanie ľudu, naša obec dľa sčítania mala 276 obyvateľov.

Meno obce: Po odchode tatárov, ľudia , ktorí sa boli ukryli, usadili sa pri panskom / biskupskom / majeri, ktorý bol na mieste terajšej obce, kde okrem majera bola aj kaplnka zasvätená sv. Pavlu. Zaiste odtiaľ pochádza i meno obci : Paveliany, Pavliany.

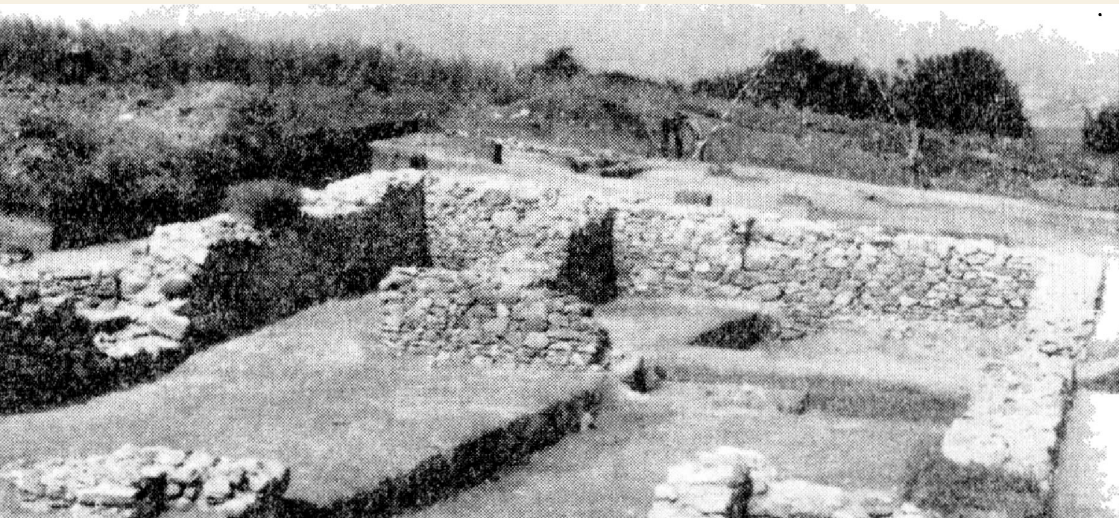

Obyvatelia žili veľmi biedne, zaoberajúc sa najviac slúžením pri biskupskom majeri.

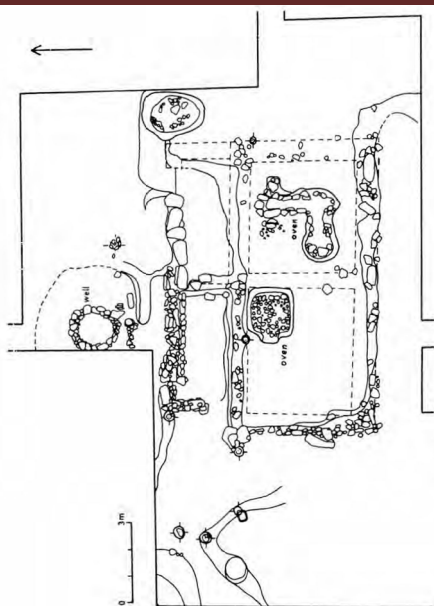
Až keď panstvo čiastku svojho veľkostatku odpredalo, počal byť život obyvateľov v ohľade samostatnosti voľnejší. Úplnej samostatnosti dosiahlo občianstvo až v roku 1901, keď panstvo aj zbytok ornej pôdy/ Roveň/ odpredalo. Veľké trápenie spôsoboval občanom nedostatok vody. Zaiste pre vysokú polohu v obci v celej dedine nachádzala sa na panskom dvore jediná studňa, ktorá ale nestačila vodou. Najbližší prameň, z ktorého sa dala voda čerpať nachádzal sa asi jeden km od obci. Prostredníctvom harhovského grófa čakého- na žiadosť občanov poskytnutá bola štátna podpora na vodovod z vymenovaného prameňa.

Vodovod našťastie zakončený bol práve niekoľko dní pred vypuknutím svetovej vojny v roku 1914. Rok 1945: „ v dňoch 24-26 januára prežívali obyvatelia tejto obce najťažšie chvíle tejto vojny. V týchto dňoch prechádzala fronta cez naše kraje. Veru strašne chvíle museli prežívať pokojamilovní obyvatelia, však tunajšia obec bola obklopená a opevnená zákopmi. Pred zákopmi dvojité prekážka z pichľavých drôtov. Prešlo to! Nemci z tohto úseku museli ustúpiť bez boja. Hneď za nimi zavítali k nám prvé jednotky českl. Brigády a s nimi zároveň prvé jednotky Československej armády, aby tak skôr od nás pliahu vojnu odohnali!“ Zapísane v školskej kronike na str.146

KRÍGOV

Nad Pavľanami v lokalite zvanej Krigov alebo Kriguv, na horských lúkach v blízkosti smrekovcového lesa, sa rozliehajú tajomné zvyšky múrov. Pavľanky a Pavľanci toto miesto nazývajú aj Koscelisko, pretože ide o pozostatky kostola stredovekej dediny. Kostol, ktorého múry sa dnes už len nejasne črtajú v teréne patrili k dedine, ktorú obyvatelia Pavľan dodnes nazývajú Krigov alebo Krigovjany. V dobových prameňoch sa dedina uvádza v rokoch 1342-1343 ako Wyfolu (v preklade Nová dedina) a neskôr ako Kyryk a Iwanusy. Posledný názov vychádza z variantu mena Ján, čo pravdepodobne odkazuje aj na patrocínium miestneho kostola, z ktorého do súčasnosti ostali len zvyšky múrov.

Archeologický výskum v lokalite Krigov realizovali Dušan Čaplovič a František Javorský v rokoch 1976 a rokoch 1980 až 1983, pričom počas neho odкрыli pôdorys kostola na Krigove, ktorý je možné dodnes vidieť v teréne.

V blízkosti pozostatkov kostola sa nachádza tiež murovaná studňa a vyššie je ďalšia lokalita, ktorú miestni nazývajú Ku hrobom/Na hrobi. Zánik kostola i dediny sa datuje na rozmedzie 15. a 16. storočia a o okolnostiach jej zániku pojednávajú rozličné príbehy, ktoré sa u obyvateľov Pavlian zachovali.

Jedna z miestnych legiend hovorí, že Krigovjany zanikli vyplienením Tatármi. Iná legenda hovorí, že sa Krigov prepadol pod zem keď jeho obyvatelia usporiadali tanečnú zábavu vo Veľký piatok. „Tancovali vo veľki piatek, zaharmelo a toto šicko še prepadlo do žemi.“ Zachránili sa len Pavol a Jano, ktorí odišli na jarmok a keď sa vrátili ostal z dediny len

kostol, ktorý sa ako posvätné miesto neprepadol. Všade okolo bol močiar, ktorý sa tam rozlieha dodnes. „Ket še toten jeden vraciu dzeška od Prešova a druhi z druhej strani, ta toto šicko už bulo prepadnute, zostala jama a už tam bul toten močar. Tak dakedi mi rečovali dzeda. Ale to še stalo pred šidzemsto rokami, tak un rečovali. Pavol a Jano podľa legendy potom o čosi nižšie založili dedinu Pavľany (Pavlĵany) a nazvali ju podľa seba. „Tote dvome ostali, no ta že tu sebe založili, skadziška sebe privežli ženi a tu v Pavľanoch sebe založili totu dzedzinu.“ Starí ľudia vraveli, že na Kvetnú a Veľkonočnú nedeľu počuť na Koscelisku spod zeme biť zvony a preto chodili kedysi malé deti a mládež v tieto dni počúvať, či sa skutočne spod zeme na Koscelisku ozývajú zvony.

„Už jak dzifka som bula, ta zma chodzili tam sluchac na Koscelisko, bo dva dñi v roku v kvetnu ñedzeľu a veľkonočnu ñedzeľu vñe bulo čuc tam dzvoñic zospodku. A ket zma tam sluchali, sme priložili hlavu na žim ta ñebulo tak jak dzvoni, aľe tak dudñelo. Stare hvareľi že tam tote dva dñi dzvoña zospodku.“
Či to bolo tak, či onak, alebo úplne inak nevedno. Isté vñak je, že navñtviť toto tajupľné miesto v blízkosti Pavlian sa oplatí, sú z jeho okolia nádherné výhľady na okolie a aj samotný genius loci Krigova je jedinečný.

Mgr. Peter Kováč

Minca z archeologického náleziska Krigov

KOSTOL

17.4 1922 navštívil nás vzácny pán, náš prvý sl. Biskup Ján Vojtaššák. Prišiel obzrieť náš starý kostol, ktorému on je patrónom. Náš kostolík je už veľmi starý a rozbúraný a požaduje opravy. Pán biskup obzruc kostol povedal: Na tento kostol ani jedného šindľa nedám, ale jestli vy občania podujmete sa na ručnú a dovoznú prácu, tak vám dám vystaviť nový. Tieto slova veľkú radosť spôsobili medzi občanmi, ktorí ihneď prijali prácu a v akom stave je starý kostol, ukazuje nám fotografia, ktorú vyhotovil p. učiteľ Huraj. zo škol. kroniky str. 9

STARÝ KOSTOL OD SEVERU BEZ STROMOV

22.mája 1922 začali stavať nový kostol, všetok potrebný tovar a majstrov dal p. biskup, ručnú a dovoznú prácu poskytovali občania.

7. augusta vyložili kríž na vežu, veža zostala stará, kostol celý nový. 27.9.1922 dokončili stavanie kostola

25.11.1924 požehnal Repašský p. farár novovystavený kostol. 30.12.1924 bola prvá sväta omša v novom kostole. 18. januára 1924 došli objednané zvony, jeden 177 kg ku chvále sv. apoštolov Petra a Pavla a druhý 102 kg ku chvále preblahoslavenej p. Márie. Oba stali 9966 Kčs, ktorý obnos občania obetovali. 20.1. 1925 boli zvony požehnané skrz vyšnorepaského p. farára.

NOVÝ KOSTOL OD SEVEROZÁPADU

ŠKOLA

Pôvod školy je neznámy, dľa udania asi v XVIII. storočí už jestvovala škola, ale len v privátnom dome. Neskoršie bola vystavená drevená budova, ktorá ale požiarom okolo 1700 bola zničená. Na terajšom mieste bola vystavená budova až v r. 1800. Dľa udania učitelia boli obyčajne remeselníci, ktorí pri svojom remesle zaoberali sa tiež kantorovaním a vyučovaním za nepatrnú odmenu. Okrem týchto povinností boli aj kostolníkmi a do nedávna i zvonármi. Riadne kvalifikovaný nový učiteľ bol istý Lója . ktorý asi osem rokov účinkoval pri tunajšej škole. Jeho nasledovníci boli všetci diplomovaní z pomedzi ktorých spomínajú si občania istého Kleina, pochádzajúceho zo Spišských Vlách, ktorý vraj až 16.rokov účinkoval tu. V čas vypuknutia svetovej valky učiteľom bol Zgroch , ktorý ihneď na začiatku narukoval , takže deti ostali bez vyučovania, v nasledujúcich rokoch svetovej války vyučoval na škole vyšnorepasky p. farár Andrej Farkaš a to týždenne dvakrát.

Po vianočných prázdninách r. 1920 školská dochádzka upadla, objavil sa škrab. Dávnym obyčajom a to dosť zlým bolo v obci nielen našej, že dievky len do Veľkej noci chodili do školy, po Veľkej noci nastáli pekne časy – započala sa jarná práca a dievky viac do školy neprišli. 6.9.1920 začal sa školský rok, občania sú nespokojní s týmto, že už v septembri musia posieľať dievky do školy. Zapísalo sa 46 každodenných a 25 opakujúcich žiakov. Dochádzka bola slabá, pretože rodičia zdržiavali dievky doma k pomáhaniu v poľnej práci. Po Všetech svätých ale riadne chodili dievky do školy. V r 1949 do tunajšej školy sa zapísalo 35 žiakov.

Na žiadosť občanov p. biskup dal opraviť aj školu. 28. septembra 1922 opravili školu z vonku. 28-29 júla 1927 na obecne útraty bola obnovená strecha šk. budovy. Hromadná skupina dievčat a chlapcov spolu z I. a II. triedy v neúplnom počte v nedeľu hore pred školskou budovou od západnej strany. Triedni učitelia vedľa skupín stoja so svojimi žiakmi. Odfotografované v júni 1943- fotografiu vyhotovil Šumjáci- moderný fotograf. ateliér, Krompachy. / triedna učiteľka Anna Bendíková, riaditeľ školy Ladislav Suchý.

ZDRAVOTNÍCTVO

V r. 1920 po vianočných prázdninách sa medzi deťmi objavil nemilý hosť škrab. Skrz návštevu tohto hosťa školská dochádzka upadla. Koncom decembra 1920 deti začali nemocnieť na osýpky, po vianočných prázdninách vyučovanie bolo pretrhnuté. Riadne vyučovanie započalo až 11.2.1921

17.1.1927 - epidémia chrípky, September 1935- epidémia osypiek.

Jar 1948 – Začiatkom jara vypukla v obci veľmi nebezpečná nákazlivá choroba Brušný týfus: Na túto chorobu bolo nemocných až 22 prípadov, z toho 3 smrteľné. V dôsledku toho bolo prevedené ochranné očkovanie proti týfu. Očkovani boli všetci občania od 2 do 60 rokov života. Dňa 10.11. 1948 konalo sa v tunajšej obci ochranné očkovanie proti tuberkulóze. Očkovania sa zúčastnilo všetko obyvateľstvo.

ODEV

Tradičný ľudový odev Pavlian patrí k typu odevu charakteristického pre Stredný Spiš. V Pavľanoch sa len v priebehu 20. storočia nosilo niekoľko archaickejších i novších, sviatočnejších i pracovných variant ľudového odevu. Tkaniny a látky pre základné súčasti pavľanskeho kroja sa zhotovovali domácky a prevažovali tkaniny z doma spracovaného ľanu a z vlnenej tkaniny – postavu.

Ženský tradičný odev:

Základ ženského odevu tvorila nakrochmaľena spodná sukňa alebo spodnička a košuľa alebo oplečko.

Košuľa bola šitá z doma tkaného plátna a siahala obvykle po stehná, dlhé rukávy boli pri staršom variante ukončené obalkami, novší variant bol zakončený kupovanou čipkou – štikerajom, ktorý sa stiahol a uviazal na konci lakte. Oplečko bolo kratšie, siahalo po pás a rukávy malo tiež zakončené štikerajom. Najstarší variant ženského sviatočného odevu využívaného v Pavľanoch v priebehu 20. storočia tvoril šnurovací živôtik – vist s prišitou sukňou. Tento typ odevu sa využíval predovšetkým v prvej tretine 20. storočia a v druhej tretine jeho nosenie doznievalo, pričom sa využíval výlučne ako sviatočný typ odevu nosený na významné cirkevné a rodinné sviatky. K vistu a sukni sa pripásala skladaná zástera z tmavej farbiarčiny alebo bavlneného plátna – fartuch. Biely fartuch nosili zväčša len obražarki – účastníčky procesie, ktoré niesli obraz. Najbežnejším variantom ženského sviatočného i všedného odevu v priebehu 20. storočia bol variant, ktorý pozostával z rajblika – vesty s volánikmi (fodrami) na spodku chrbtovej časti, ktorý sa zopínal gombíkmi v prednej časti a sukne – kidľe. K tomu sa pripásala zástera – fartuch alebo šurc. Tretí variant ženského odevu pozostával z blúzky, kidľe a zástery - fartuchu alebo šurcu. Blúzka sa nosila vo sviatočné i všedné dni. Tieto odevné súčasti sa kupovali najmä v meste na jarmoku a najstaršia generácia žien v dedine ich nosí aj v súčasnosti. V chladnejšom počasí si v minulosti ženy obliekali najmä vizitki alebo kožuhi s dlhými rukávmi. Slobodné dievčatá nosili dlhý vrkoč, na ktorý si na sviatky viazali v dolnej časti mašľu z pantlíki. Vrkoč sa zaviazal s pantlíkou, ktorá visela dolu chrbtom poza fartuch. V chladnejšom počasí alebo na taňec si uväzovali šatku – chustku. Pokrývka hlavy slobodných dievčat v najväčšie cirkevné sviatky bola parta, ktorú nosili predovšetkým obražarki pri procesiách a nevesta – brauta počas svadby. Vydaté ženy nosili ako pokrývku hlavy čepec a naňho si uväzovali rôzne typy šatiek - chustkoch. Na sviatky si ženy obúvali čižmy s tvrdou sárou alebo vyššie kožené topánky, ktoré sa nosili i vo všedné dni. Veľmi často sa chodilo v pracovné dni naboso.

Mužský tradičný odev:

Základ mužského odevu tvorili gače z doma tkaného ľanového plátna a košuľa. Košuľa bývala ušitá z tkaného ľanového plátna a jej rukávy bývali zakončené manžetami – obavkami. Výšivka tvorila výzdobu manžiet a goliera košuľe, pričom sa pri vyšívaní využívali predovšetkým nite červenej farby. Novším variantom

košuľe bola kupovaná, takzvaná ňemecka košuľa s golierom, ktorá už nebola vyšívaná. Gače boli súčasťou spodného odevu a nikdy sa v nich nevychádzalo na ulicu. Na gače sa obliekali nohavice z hrubého doma tkaného súkna – postavu, takzvané chološne. Tie bývali dozdobené na rázporkoch a bočnom švíku všitými pásikmi tenkého súkna, tzv. anglije. Chološne v prvej polovici 20. storočia nosili predovšetkým starší muži. Častejšie sa nosili takzvané šnurkovane nohavice, ktoré boli ušité z bieleho doma tkaného ľanového plátna s keprovou väzbou, takzvaného trelichu. Šnurkovane nohavice bývali ozdobené našitými šnúrkami čiernej farby na bočnom švíku a v stehennej časti so vzormi napríklad na rečicu, na nožnice, ošmičky. Pracovným variantom šnurkovaných nohavíc boli nohavice ušité z tmavomodrého trelichu. Na košuľu sa obliekala vesta - rajblik z čierneho súkna. Býval bez zdobenía ale i zdobený vyšívaním. Súčasťou pracovného odevu bola tiež kožušinová vesta bez rukávov – serdak, ktorý sa zapínal vpredu alebo mal bočné zapínanie pod pazuchou. Tie, ako i kožuchy s dlhými rukávami, sa kupovali predovšetkým od kožušníkov v Nižných Repašoch.

Mgr. Peter Kováč

RECEPTY NAŠICH BABIČIEK

Dnes si v obchode nakúpime všetko potrebné. Čo ale naši predkovia, ktorý takúto možnosť nemali? Jedálniček tvorili zväčša domáce potraviny, vypestované zemiaky, domáce vajíčka, mlieko alebo obilniny. Hovorí vám niečo tunka, čir a pamkuch? Veru už tieto názvy zapadli prachom, vďaka ochotným miestnym obyvateľom sme si tieto recepty opäť mohli pripomenúť.

1. Tunka - obľúbená pochúťka pripomínajúca krupičnú kašu.

Príprava :

V hrnci roztopíme cca polievkovu lyžicu bravčovej masti. V osobitnej nádobe vymiešame 2 vajíčka, 0,5 l mlieka, soľ (podľa chuti) a múku. Ingrediencie zamiešame a pridáme za stáleho miešania do rozpálenej masti. Vzniknutú hmotu miešame až kým nám nez hustne do konzistencie krupicovej kaše. Zhustenú kašu servírujeme do hlbokých tanierov.

2. Pamkuch - postup je podobný ako pri tunke. Pamkuch v nie tak dávnej minulosti nosili ženy chlapom na pole, malo ich posilniť a nasýtiť. Jedlo pripomínajúce klasickú praženicu, ale nedajte sa oklamať! Keďže si ľudia nemohli dovoliť použiť veľké množstvo vajíčok, pridávali ešte múku aj mlieko.

Recept:

Na panvici sprážime masť a opražíme slaninku. V osobitnej nádobe pripravíme zvyšok, 4 vajíčka, 1 dl mlieka, za hrst' múky a soľ (podľa chuti).

Všetko zmiešame a vylejeme do rozpálenej masti so slaninkou. Miešame na miernom ohni, až kým nedostaneme konzistenciu praženice.

Podávame s chlebíkom, najlepšie domácim :)

Ďzadky na tri spôsoby, na slano so slaninkou a masťou alebo na sladký spôsob džadky s makom/tvarohom a cukrom.

3.Čir - keď sa piekol domáci chlebík čir nesmel chýbať! Príprava je veľmi jednoduchá a budete potrebovať iba múku a mlieko. Hrnec, stredne veľký, naplníme vodou, osolíme a privedieme do varu. Keď už osolená voda v hrnci

Hrudky múky vo vode sa snažíme miešaním rozbiť na menšie kúsky z ktorých neskôr vzniknú požadované manšie hrudky. Hustá alebo riedka, to si vieme redukovať množstvom pridanej múky do vriacej vody, každá vie zasýtiť. Keď sa nám voda zahustí a hrudky múky sú maličké ako hrášok, môžeme oheň pod hrncom odstaviť. Chýba už len mlieko, ktoré pridáme asi 10 minút po odstavení. Čir servírujeme do hlbokých tanierov s domácim chlebíkom.

4. Papcun - Nestrúhať ale trhať!

“Dobrý papcún sa má trhať nie strúhať.” komentuje pani G. popri varení.

Papcun môžete poznať aj ako cestovinu, ktorá sa pridáva NAPR. do kapustnice.

Tento papcún v Pavľanoch poznáme ako mliečnu polievku. Najprv si pripravíme “cestovinu” z vody a z múky vymiesime veľmi husté cesto, potom ho natrháme na menšie kúsky, ktoré ešte nožom pokrajame na ešte drobnejšie. Do väčšieho hrnca dáme zemiaky, zalejeme ich vodou a osolíme. Hladina vody musí byť o niečo vyššie ako zemiaky, pretože keď sú zemiaky skoro hotové pridáme natrhané cesto. Počkáme kým sa dovaria zemiaky aj cesto potom to precedíme a pridáme sladké alebo kyslé mlieko.

“PROJEKT JE PODPORENÝ Z ROZPOČTU PSK”

NÁZOV PROJEKTU: POHĽAD DO HISTÓRIE OBCE PAVĽANY

**PREŠOVSKÝ
SAMOSPRÁVNÝ
KRAJ**

